

A SGHN PRESENTA UNHA PROPOSTA DE RECUPERACIÓN

A RECUPERACIÓN INTEGRAL DA LIMIA É NECESARIA E POSIBLE

*Serafín González e Antonio Villarino**

A CHAIRA DA LIMIA FOI ATA HAI UNS 40 ANOS UN GRANDE COMPLEXO HÚMIDO CONSTITUÍDO POLA LAGOA DE ANTELA E DIVERSOS ASOLAGAMENTOS TEMPORAIS, INTERCONECTADOS POR CURSOS FLUVIAIS E RODEADOS POR UNHA PAISAXE AGROSILVOPASTORAL EN MOSAICO. EN ANOS DE CONDICIÓNS HIDROLÓXICAS NORMAIS SÓ A LAGOA TIÑA UNHAS 3.500-4.000 HA EN INVERNÍA. NAS ZONAS HÚMIDAS EXISTÍA UNHA GRANDE VARIETADE DE HÁBITATS: AUGAS LIBRES DE POUCA PROFUNDIDADE (2-5 M), AUGAS CON VEXETACIÓN ACUÁTICA FLOTANTE E EMERXENTE, VEIGAS ASOLAGABLES CON HERBÁCEAS OU MATO RALO,.... A PAISAXE AGRARIA ERA TAMÉN UN MOSAICO DE TERRAS CULTIVADAS E PASTEIROS CON SEBES ARBORIZADAS E ARBOREDAS AUTÓCTONAS ESPALLADAS. A SOCIEDADE GALEGA DE HISTORIA NATURAL (SGHN) ELABOROU UNHA PROPOSTA QUE PRETENDE A RECUPERACIÓN INTEGRAL DA LIMIA, A RESTAURACIÓN DO SEU EXCEPCIONAL PATRIMONIO AMBIENTAL.

Serafín González

As concentracións parcelarias executadas na Limia levaron á súa esteparización. A intensa deforestación diminuíu a rendibilidade agrícola, ao desaparecer os beneficios da vexetación arbórea e arbustiva sobre o control das pragas nos cultivos, o microclima, a erosión e as inundacións.

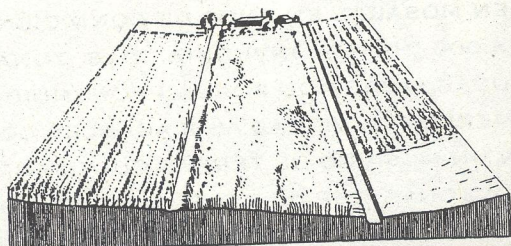
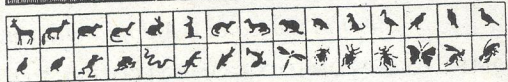
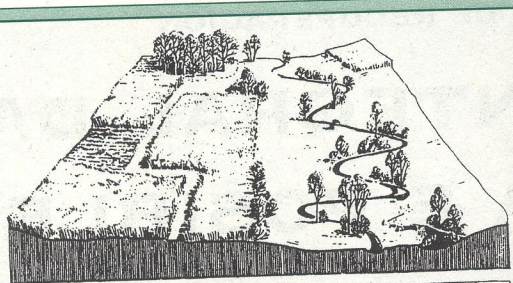
No proceso de transformación hidrolóxica da Limia alargáronse, profundizáronse e rectificáronse as canles, que se limparon e dragaron; ademais, construíronse moutas de area lonxitudinais á canle e estabilizáronse as beiras. Para maximizar a terra cultivable, construíronse drenaxes demasiado estreitas que, pese á súa profundidade, son insuficientes para desaugar as enchentes das invernías pero que, pola súa profundidade, impoñen un desmesurado descenso da capa freática no verán, o que orixina unha sequidade estival crecente.

Agás nos terreos da antiga lagoa, onde se plantaron sebes cortaventos, a eliminación da vexetación non cultivada, co pretexto de aumentar a produtividade e facilitar a mecanización, conduciu á esteparización da Limia. A intensa defo-

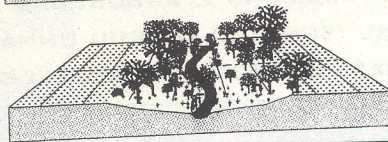
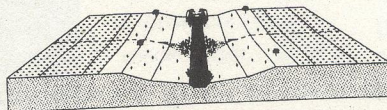
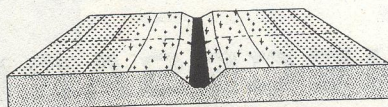
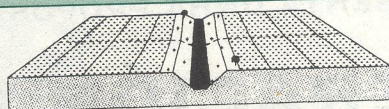

Serafín González

Veigas de Rairiz. En Rairiz, onde non se realizou a parcelaria, persiste a paisaxe agraria tradicional da Limia. Este municipio posúe unha boa base para un desenvolvemento agrogandeiro sostíbel, que podería recibir fondos europeos.

A canalización dos cursos fluviais e a destrución da paisaxe agraria tradicional provocan unha perda dramática de diversidade biolóxica.

Neste gráfico amósanse as fases da restauración dun río canalizado. A restauración de zonas de ribeira ofrece maiores beneficios económicos dos que daría a mesma terra adicada a colleitas.

restación eliminou os beneficios da vexetación arbórea e arbustiva sobre o control das pragas nos cultivos, o microclima, a escorrentía e as inundacións, diminuindo a rendibilidade agrícola.

A CONCENTRACIÓN PARCELARIA

A roturación de terras marxinais, pola deforestación e a drenaxe de áreas asolagables, supuxo un elevado custo económico e ambiental, a miúdo inútil, pois extensas superficies nunca se puxeron en cultivo. Así, parte da “mellor terra do mundo para o cultivo da pataca”, foi devorada pola extracción de áridos e solo urbanizable, ou xace soterrada pola desmesurada rede de pistas, dous aeródromos, tres polígonos empresariais, os refugallos da propia concentración parcelaria, escombres ou vertedoiros. Incomprensiblemente, estas actuacións contrarias a Directivas europeas financiáronse con fondos comunitarios dende o ingreso de España na U.E.

A agricultura limiá emprendeu unha “fuxida cara adiante”: cada vez precisa maiores insumos (enerxía, fertilizantes, praguicidas, auga) para obter maiores producións, que conducen ó afundimento dos prezos e a maiores excedentes, pois o mercado demanda cada vez máis alimentos sans, sabrosos e nutritivos. Xusto o contrario das patacas con mal sabor polos produtos agroquímicos, como xa

sucedeu na Limia. Quizais esteamos perto dunha crise de “patacas tolas”.

DESPOIS DE CORENTA ANOS DE DESTRUCCIÓN IMPLACABLE, O INTERESE ECOLÓXICO E A CAPACIDADE DE REXENERACIÓN DA NATUREZA LIMIÁ NON DEIXA DE SORPRENDER, CO SEU INVENTARIO DE 396 ESPECIES DE VERTEBRADOS E VARIOS HÁBITATS E ESPECIES PROTEXIDOS POLAS DIRECTIVAS HÁBITATS E AVES

Por outra banda, cultivos que hai 10 anos non o precisaban, hoxe teñen que ser regados e, mentres as instalacións de bombeo aumentan cada verán, a auga é máis escasa. Pola rega irracional, os niveis freáticos baixan dramaticamente. Mesmo a toponimia está ameazada: dende 2000, nos veráns, Xinzo xa case non é “de Limia” e Rairiz comeza a non ser “de Veiga”. Máis aló da linguaxe, o resultado é unha menor competitividade polo encarecemento das producións agrícolas, e unha grave degradación dos ecosistemas fluviais.

Ultimamente preténdese recuperar un plan franquista de regadíos. Este plan

ignora que os gritos de lamento pola seca estival na Limia son afogados polas enchentes regulares, que nalgúns zonas duran ata seis meses ó ano. O que precisa urxentemente a Limia é un plan para rexenerar a dinámica hidrolóxica, que compatibilice agricultura e gandería coa restauración de ríos, ribeiras e humidaís, como noutras zonas asolagables de Centroeuropa.

AS EXPLOTACIÓNS AREEIRAS

A explotación dos depósitos de area ocupa hoxe máis de 250 ha. Ata agora, a extracción de area ten sido unha actividade industrial caótica, bordeando as normativas ou en flagrante alegalidade. En 1992-93 comezou un proceso de regularización legal coa esixencia de estudos de impacto ambiental e planos de recuperación que son papel mollaído. As intervencións da Xunta no último lustro para restaurar areeiras abandonadas non conseguiron polo de agora mellorar a simple natura-

lización espontánea.

A LIMIA CARA Ó SÉCULO XXI: RECUPERACIÓN INTEGRAL

Despois de corenta anos de destrución implacable, o interese ecolóxico e a capacidade de rexeneración da natureza limiá non deixa de sorprenden, co seu inventario de 396 especies de vertebrados e varios hábitats e especies protexidos polas Directiva Hábitats e Aves. A Limia aínda é unha localidade importante, a nivel galego ou español, para a invernada e/ou a cría de somorgullo pequeno, garza real, garza pequena, cegoña branca, alavanco real, cerceta real, galiña de río, avefría, becacina cabra, birulico común, pillara areeira e alcaraván.

A recuperación parcial da lagoa de Antela é técnica, social e economicamente posible mediante o desenvolvemento coordinado das seguintes medidas: 1) adquisición dos terreos marxinais para a agricultura polos asolagamentos frecuentes que estragan as colleitas; 2) aumento da largura e redución da profundidade dos canais a expensas das pistas e estradas que os bordean, asegurando sempre o acceso ás leiras; 3) creación de charcas extensas de 1-2 m de profundidade baixo o nivel freático nos terreos de titularidade pública na chaira de Antela.

Para restaurar os cursos fluviais limiaos será necesario ampliar o espacio disponible para o desprazamento lateral do río, establecendo unha banda de largura variable a cada lado da canle. Logo será preciso recuperar a morfoloxía primitiva, controlar a erosión de fondo, aumentar a heteroxeneidade de hábitats e condicións hidráulicas, conectar funcionalmente as canles coas súas chairas de asolagamento, e, só nalgúns casos, repoboar o bosque de galería, pois na Limia a súa recolonización natural "gratuita" é relativamente rápida.

A CONSERVACIÓN DAS ARBOREDAS CADUCIFOLIAS ADEVESADAS NO CONCELLO DE RAIRIZ DE VEIGA É PRIORITARIA PORQUE SON ECOLOXICAMENTE MOI VALIOSAS. SON A IMAXE MÁIS AUTÉNTICA QUE SUBSISTE DA PAISAXE TRADICIONAL LIMIÁ

O proxecto de restauración deberá contemplar o deslinde das ribeiras e do dominio público hidráulico, así como os orzamentos para mercar algúns terreos ou subvencionar ós propietarios ribeiregos para que se acollan ás medidas protectoras ou plans de restauración. A restauración de zonas de ribeira ofrece maiores beneficios económicos dos que daría a mesma terra adicada a colleitas, pois as bandas ribeiregas teñen valores desproporcionados para a súa relativamente pequena superficie: protexen contra a eutrofización e a erosión, reteñen sedimentos, controlan a temperaturas das augas, melloran a paisaxe e incrementan a biodiversidade.

AS VEIGAS

Como recoñeceu o Consello Galego de Medio Ambiente, é necesario adoptar as seguintes medidas para rexenerar as veigas de Rairiz, que se poden facer extensivas ó resto das veigas limiás: 1) suprimir as pistas sen utilidade agrícola, comprendidas entre os ríos da chaira e o límite das leiras coas veigas; 2) rexenerar a dinámica hidrolóxica, que é a chave do seu sobranceiro interese ecolóxico, incluíndo a recuperación dos cauces meandriiformes naturais no interior das veigas, sen afectar ós terreos agrícolas.

Os áridos procedentes da eliminación das moutas de area e as pistas a carón dos ríos poderían aproveitarse para suavizar os taludes de charcas areeiras e facilitar a súa naturalización, crear pequenas elevacións con observatorios ornitolóxicos e

tamén para desviar da veiga a estrada A Saínza-Toxal (elevándoa un pouco para evitar o asolagamento nas enchentes).

Deberíanse eliminar as entulleiras que, en boa parte, están a colmatar antigos meandros, pozas e áreas asolagables. Para minimizar os custos destas obras, os entullos retirados das zonas húmidas poderían acumularse perto delas para, unha vez consolidados, recobertos de terra e revegetados, convertelos en pequenos observatorios da zona restaurada.

AS CHARCAS AREEIRAS

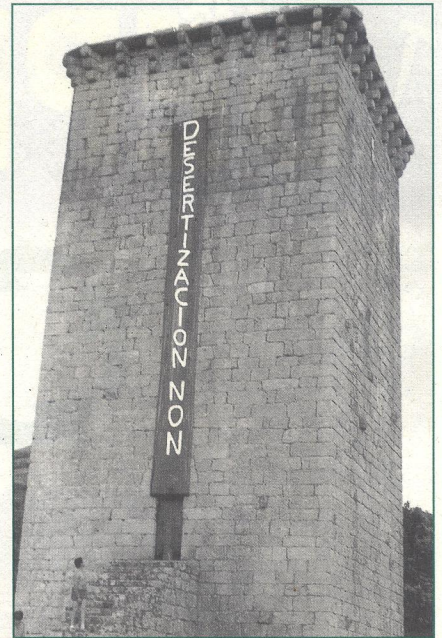
A conversión das areeiras xa explotadas en zonas húmidas artificiais funcionais é a mellor alternativa para a súa recuperación ambiental. Para iso, cómpre planificar estas explotacións para que, sen afectar á rendibilidade, se garanta unha auténtica recuperación ambiental, que precisa beiras con extensión, pendente e profundidade axeitadas para garantir a colonización botánica e faunística, ademais dun mosaico de hábitats acuáticos e terrestres para acadar unha grande diversidade biolóxica e paisaxística.

A ROTURACIÓN DE TERRAS MARXINAIS, POLA DEFORESTACIÓN E A DRENAXE DE ÁREAS ASOLAGABLES, SUPUXO UN ELEVADO CUSTO ECONÓMICO E AMBIENTAL, A MIÚDO INÚTIL, POIS EXTENSAS SUPERFICIES NUNCA SE PUXERON EN CULTIVO

Ademais, as administracións públicas deberían promover, directamente ou por convenios cos areeiros, a consecución de varias charcas de 70-100 has e 1-2 m de profundidade baixo o nivel freático para que sexan densamente colonizadas por bión, espadana e carrizo. Deste xeito permitiríase o retorno coma reprodutores á Limia, e xa que logo a Galicia, de especies extinguidas, coma o bruión e as charrelas.

A ARBOREDA

A conservación das arboredas caducifolias adevesadas no concello de Rairiz de Veiga é prioritaria porque son ecoloxicamente moi valiosas. Son a imaxe máis auténtica que subsiste da paisaxe tradicional limiá, polo que, xunto cunhas veigas recuperadas, poden ser o "sinal de identidade" máis valioso, e "vagón de enganche" das iniciativas para a explotación sostible do agroeco-

As organizacións ambientalistas mobilizáronse contra as irracionais concentracións da Limia. Na foto vese unha pancarta despregada na torre de Porqueira.

sistema limiao. Nun futuro próximo poderían converterse nas "paxareiras" da Limia que, como as de Doñana, serían unha atracción para o turismo ecolóxico. É imprescindible concienciar ós veciños de Rairiz de que, lonxe de seren os únicos na Limia non "favorecidos" pola parcelaria, son os únicos na Limia que conservan case todo o que tiñan de interese cara ao futuro de coexistencia harmoniosa de natureza e explotación agrogandeira sostible,... e subvencionable con fondos europeos.

Polos seus beneficios agrícolas e ecolóxicos, deben conservarse e recuperarse as sebes. Na chaira antelá, os cortaventos de árbores alóctonas, moi danadas por talas e queimas, deberían substituírse paulatinamente por árbores e arbustos autóctonos. As estreitas sebes entre parcelas, apenas dúas ringleiras de árbores, deberían, alomenos, duplicar a súa largura, o mesmo que as propias drenaxes. No resto dos terreos concentrados é preciso plantar sebes de especies autóctonas ó carón das pistas da parcelaria e entre parcelas agrícolas; o espacio preciso podería proceder das propias parcelas, mediante subvencións e exencións fiscais ós propietarios, ou reducindo á metade a largura das pistas, facéndoa de dirección única (como moitas rúas nas vilas).

* Serafín González é presidente da SGHN e investigador do Instituto de Investigacións Agrobiolóxicas de Galicia do CSIC. Antonio Villarino é directivo da SGHN e un veterano ornitólogo.